

HALA SULTAN TEKKESİ

Kıbrıs'ta, Larnaka şehri dışında bulunan ve Hz. Muhammed'in süt halası Ümmü Haram'ın türbesini barındıran tekke.

Hala Sultan Tekkesi Kıbrıs'ın Rum kesiminde, Larnaka şehri dışında, Tuz Gölü'nün yakınında, hurmalıklar içinde yer almaktadır. Tekkenin varlık sebebi olan ve ona adını vermiş bulunan türbede Hz. Muhammed'in süt halası Ümmü Haram bint Milhan el-Ensarî gömülüdür. Halk arasında "Hala Sultan" olarak anılan ve hakkında bazı menkıbeler rivayet edilen Ümmü Haram Hz. Osman'ın hilafeti sırasında, 649'da kocası Ubeyde bin el-Şamita ile birlikte İslâm ordularının Kıbrıs seferine katılmış ve halen türbesinin bulunduğu mevkide attan düşerek şehid olmuştur. Kıbrıs 1571'de Osmanlılar tarafından fethedilince Ümmü Haram'ın kabri ihya edilmiş ve 1760'da üzerine Seyh Hasan Efendi tarafından bir türbe inşa edilmiştir. Türbenin çevresinde, 1795'te Kıbrıs muhassılı Silahdar Kaptanbaşı Mustafa Ağa tarafından bir şadırvan, 1797'de tekke, 1816'da da Kıbrıs muhassılı Seyyid Mehmed Emin Efendi tarafından cami yaptırılmak suretiyle küçük bir külliye teşekkül etmiştir. Tıpkı İstanbul'daki Eyüp Sultan Türbesi gibi, Hala Sultan Türbesi de Kıbrıs'taki İslâm varlığının en eski izini teşkil etmesi, ayrıca Hz. Muhammed'in bir yakınına ait olması sebebiyle Osmanlı fet-hinden itibaren adadaki Müslüman Türkler'in en önemli ziyaretgâhı olagelmıştır. Söz konusu türbenin padişahlar ve devlet ricâli tarafından sunulan kıymetli hediyeler ile donandığı, I. Dünya Savaşı'na kadar buradan geçen Osmanlı gemilerince top atışı ile selâmlandığı bilinmektedir. Son defa 1959'da onarım geçiren ve Kıbrıs Evkaf Dairesi tarafından içinde bir kütüphane tesis edilen tekke 1963'te Rumlar'ca tahrib edilmiş ve bir müddet askerî karargâh olarak kullanılmıştır.

İzgin kesme taş işçiliğinin gözleendiği tekkenin, batı yönünde, aynı eksen üzerinde iki adet kapısı bulunmaktadır. Üç merkezli bir kemere sahip olan dış kapının açıklığı pilastrlar ile kavranmış, kapı kitlesinin dış köşeleri sütunçeler ile yuvarlatılmıştır. İkinci kapının önündeki sayvan birer sivri kemer ile üç yöne açılmakta, üstünü alaturka kiremitler ile kaplı bir kırma çatı örtmektedir. Yanlardan, akantus yapraklı mermer pilastrların kuşattığı kapının sivri kemeri, uçları volütli bir kaval silme ile zenginleştirilmiştir. Kemeri taçlandıran kitabenin yanlarında, zincir kabartmalarına asılı iki madalyon içinde tuğralar dikkati çeker. Girişi izleyen avlu kuzey, batı ve güney yönlerinde tekke birimleri ile kuşatılmış, giriş ekse-ninin soluna (kuzeyine) şadırvan, sağına (güneyine) cami ile bunun arkasına türbe yerleştirilmiştir.

Avluyu çevreleyen tekke birimleri kâgir duvarlı olup alaturka kiremit kaplı beşik çatılar ile örtülüdür. Önlerinde kesme taştan, daire kesitli sütunların taşıdığı, çatının devamı olan bir sundurma uzanmakta, tekkenin girişi de bu sundurmaya açılmaktadır. Sundurmanın kirişleri sütunların üzerindeki ahşap yastıklara oturtulmuştur. Sundurmanın gerisinde kuzey ve batı yönlerinde gelişen (L) planlı kanat dervişlerin ve erkek misafirlerin ikametine mahsus odaları, güney yönünde yer alan ve batıya doğru uzayan kanat ise kadın misafirlere ait odaları barındırmaktadır. Kadınlara mahsus birimler, bu kanadın kuzey ve batı yönlerindeki diğer bir sundurmaya açılmak suretiyle tekkenin ana avlusundan soyutlanmıştır.

Aynı zamanda tekkenin tevhidhanesi olarak kullanıldığı anlaşılan cami kare planlı (13 x 13 m.) ve kubbeli bir harim ile çatı örtülü bir son cemaat yerinden meydana gelir. Son cemaat yeri, ikisi yanlarda, dördü kuzeyde olmak üzere toplam altı adet sivri kemer ile dışarı açılmaktadır. Kıbrıs'ta Osmanlı döneminden önceki Gotik üslubun oranlarından izler taşıyan bu kemerler kible doğrultusunda gelişen basık payelere oturtulmuş, söz konusu payeler birer sivri kemer ile harimin kuzey duvarına bağlanmış, kuzeybatı köşesindeki paye de bir payanda duvarı ile takviye edilmiştir. Cepheden bakıldığında soldan ikinci açıklık girişe tahsis edilmiş, yanlardan iki baba ile kuşatılmış, diğer açıklıklar basit demir parmaklıklar ile donatılmıştır.

Kuzey duvarının ekseninde yer alan harim girişinin dikdörtgen açıklığı bir kaval silme ile çerçevelenmiş, üst köşelerine küçük konsollar yerleştirilmiştir. Mermer lentoda, dört adet kartuş içinde kitabe metni, bunun yanlarında, ortalarında birer rozet bulunan mühr-i Süleymanlar görülmektedir. Ahşap kapı kanatlarındaki dikdörtgen tablolar, bazıları baklava biçiminde olan, bazıları da barok kemercikler ile son bulan panolar ile dolgulanmıştır. Harimin kuzey duvarında, girişe göre simetrik konumda iki pencere, ayrıca batı duvarında iki, doğu duvarında üç, güney duvarında mihrabın sağında bir pencere, solunda ^{da} türbeye açılan kapı yer alır. Duvarların alt kısmında yer alan bu dikdörtgen pencereler basık kemerli tepe pencereleri ile taçlandırılmıştır. Kuzey duvarı boyunca uzanan fevkânî ahşap mahfil iki adet daire kesitli ahşap direk ile taşınmakta, direklerin arasında, giriş ile aynı eksende yer alan dikdörtgen bir çıkma ile genişletilmiş bulunmaktadır. Mekânı örten kubbe, basık kemerli pencereler ile donatılmış olan çokgen bir kasnağa oturur. Kare planlı mekândan kubbeye geçiş sivri kemerli tromplar ile sağlanmıştır. Tromp kemerleri, yarım sekizgen planlı çıkıntılar teşkil eden sekiz adet duvar payesine

oturmaktadır. Bu payelerden doğu duvarında bulunan ikisi ile güney duvarının batı kesiminde bulunanı cephelerde de dikdörtgen çıkıntılar meydana getirmekte, ayrıca kubbe eteğine kadar yükselerek payanda vazifesi görmektedir.

Beş köşeli mihrap nişinin kavsarasındaki mukarnas dizileri tahrip edilmiştir. Kavsaranın üst köşelerinde, girişteki lentoda görülenlerin eşi olan iki mühr-i Süleyman kabartması dikkati çeker. Güney duvarının önünde uzanan sekinin, mihrap hizasında^{ki} kesintisinin köşelerinde, büyük şamdanların konması için daire biçiminde çıkıntılar yapılmıştır. Ahşap minber oldukça besit bir işçiliğe sahiptir. Daire kesitli ince ahşap sütunlara ve köşeleri pahlı küçük başlıklara oturan basık kemerli mihrap kapısı, sülüs hatlı bir kelime-i tevhid içeren bir alınlık ile taçlandırılmıştır. Minberin alt kısmında küçük dilimli kemerler, köşkün altında ise kırık kaş kemerli bir açıklık bulunur. Daire kesitli ince ahşap sütunlara oturan kırık kaş kemerli köşk kısmı, piramit biçiminde bir külâh ile son bulmaktadır. Yanlardaki üçgen yüzeyler süslemesizdir. Korkuluklar da, araları ahşap levhalar ile kapatılmış basit profilli dikmelerden meydana gelmektedir. Harimin batı duvarının önünde bir kuyu mevcuttur. Harimin kuzeybatı köşesinde, kare planlı bir kaide üzerinde yükselen minarede gövdenin kesiti kubbe eteğinin hizasına kadar sekizgen, bu hizadan itibaren daire olarak devam etmektedir. Şerefenin altı kaval silmeler ile dolgulanmış, çevresi basit demir parmaklıklar ile kuşatılmıştır. Daire kesitli olan petek kısmı koni biçiminde bir külâh ile son bulur.

Hala Sultan Türbesi kare planlı (6.5 x 6.5 m.) olup içeriden tromplar, dışarıdan sekizgen bir kasnak ile donatılmış bulunan bir kubbe ile örtülüdür. Kuzey duvarının ekseninde giriş, ayrıca her duvarda ikişer pencere vardır. Girişin önünde iki sütuna oturan bir sayvan yer almaktadır. Türbeyi çepeçevre kuşatan ahşap çatılı revak kuzey yönünde caminin mihrap duvarına, diğer üç yönde ise sivri kemerlere oturmakta, caminin mihrap duvarındaki kapı bu revağa açılmaktadır. Hala Sultan'ın kabri, dört adet ince demir sütunun taşıdığı, hakkında çeşitli rivayetler nakledilen yekpâre bir taş ile taçlandırılmıştır.

Caminin kuzey yönünde yer alan şadırvanın havuzu sekizgen prizma biçimindedir. Havuzu sınırlayan duvarların üzerine ahşap kafesler yerleştirilmiştir. Şadırvanın, sekizgen piramit biçimindeki, Marsilya kiremitleri ile örtülü çatısı, sekiz adet daire kesitli sütun tarafından taşınmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

- 1) S.Eyice, "Kıbrıs'ın Tarihi ve Türk Eserlerine Dair", Ölçü, 2(1957), 29-32;
- 2) C.Çağdaş, Kıbrıs'ta Türk Devri Eserleri, Lefkoşe 1965;
- 3) V.Bedevi, Kıbrıs Tarihi, Lefkoşe 1966, 153-154;
- 4) O.Aslanapa, Kıbrıs'da Türk Eserleri, İstanbul 1975, 30, 33-35;
- 5) FbÇuhadaroğlu - F.Oğuz, "Kıbrıs'ta Türk Eserleri", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, 2(1975), 1-76(8, 14, 31-35, 69);
- 6) H.F.Alasya, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara 1977
- 7) Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Kıbrıs Türk Federe Devleti-Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı-Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayını, Lefkoşe 1982, 22-23, plan 25).

M.Baha TANMAN
19.2.1996